

1. Obiekt

KAPLICA I KOŚCIÓŁ ŚW. JERZEGO

2. Czas powstania

XV w., 1722-
24, XIX wiek

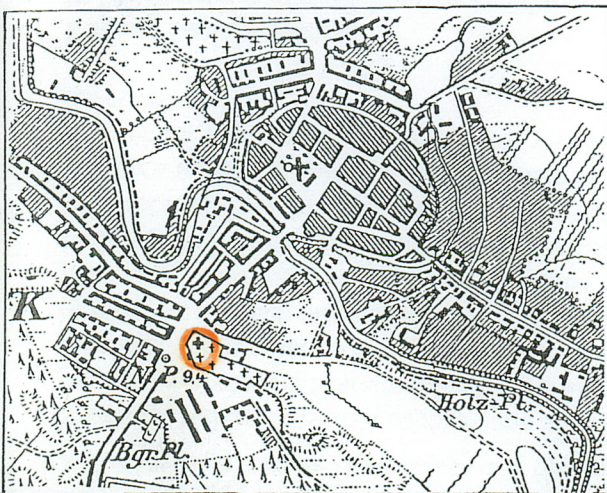
3. Miejscowość

GOLENIÓW

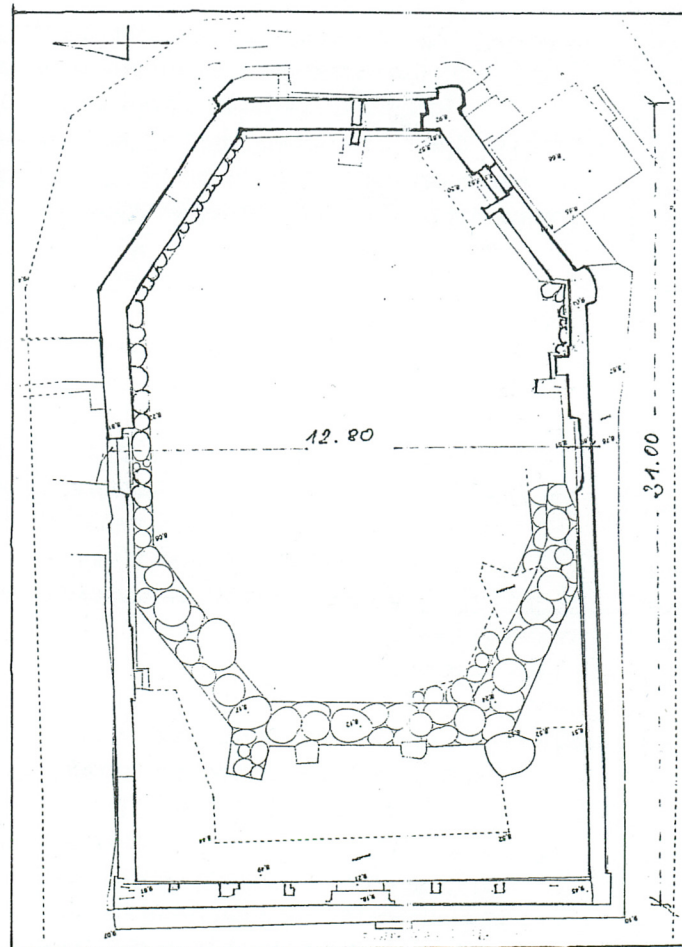
11. Zdjęcia, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja

Fundamenty zachodniej partii kaplicy gotyckiej

Plan sytuacyjny

Rzut kaplicy i kościoła

4. Adres

ul. Szczecińska-Sportowa-Konopnickiej
72-100 Goleniów
nr hipoteczny .....

5. Przynależność administracyjna

województwo zachodniopomorskie

gmina Goleniów pow. GOLEŃOWSKI

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Vredeheyde

Gollenog

Golnow

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975

województwo szczecińskie

gmina Goleniów

8. Właściciel i jego adres

Urząd Gminy i Miasta w Goleniowie 72-
100 Goleniów
Plac Lotników 1

9. Użytkownik i jego adres

Nie użytkowana

10. Rejestr zabytków

Nr A-227 data 5.8.2005

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrze, wyposażenie, instalacje)

Sytuacja. Relikty kościoła usytuowane są poza obrębem średniowiecznych obwarowań Goleniowa, po południowej stronie Starego Miasta i po wschodniej stronie ulicy Szczecińskiej. Dawna parcela kościelna z otaczającym ją cmentarzem (obecnie parkiem), ma kształt wieloboku, jest wyniesiona ponad poziom ulicy i ogrodzona z trzech stron kamiennym murem. Parcela ogrodzona jest od strony południowej, zachodniej i północnej, natomiast po stronie wschodniej część dawnego cmentarza przykościelnego zajęto aktualnie pod budowę wielorodzinnego budynku mieszkalnego. Na terenie parceli rośnie kilkadziesiąt drzew, w tym dęby, lipy, robinie. Przy murze od strony ulicy Szczecińskiej ustawiony jest duży głaz kamienny z tablicą i krzyżem upamiętniającymi wszystkich zmarłych pochowanych na dawnym cmentarzu. W południowo zachodniej części parceli znajduje się wykop z odsłoniętymi relikdami średniowiecznej kaplicy i nowożytnego kościoła.

Kaplica średniowieczna.

Relikty średniowiecznej kaplicy znajdują się w obrębie murów nowożytnego kościoła z lat 1722-1725. Z kaplicy przetrwały fundamenty na planie ośmioboku (12,80 x 17,00m) z jedną przyporą przy narożniku północno zachodnim i fragmenty ceglanego muru z cokołem z profilowanych i glazurowanych cegieł. Fundamenty kaplicy zbudowane są z dużych głazów granitowych połączonych zaprawą wapienno glinianą i mają szerokość 110 cm. Kamiennie fundamenty w całości zachowane są w trzech ścianach po stronie zachodniej, częściowo widoczne są pod ceglanym murem przy ścianie północnej i północno wschodniej i śladowo zachowane są przy ścianie południowej. Przy narożniku północno zachodnim na fundamencie kamiennym zachowany jest fragment muru ceglanego z cegieł gotyckich dużego formatu. Na osi boku północnego widoczne są ościeża wejścia, z cegły profilowanej ze śladami glazur. Po lewej stronie wejścia widoczne są relikty murów budowli poprzedzającej wejście- najprawdopodobniej kruchty.

Z zachowanych reliktyw wynika, że kaplica posadowiona była na fundamencie kamiennym, a zbudowana z cegły ceramicznej, glazurowanej. Założona była na planie nieumiarowego ośmioboku o wydłużonej osi wschód-zachód. Taki rzut odpowiada sylwecie kaplicy narysowanej na widoku Goleniowa z około 1618 roku na Mapie Lubinusa. Na rycinie ukazana jest wieloboczna budowla przykryta kopulastym dachem zwieńczonym smukłą latarnią. Elewacje bez przypór, podzielone są małymi okienkami ułożonymi w dwóch poziomach, z czego wynika, że wnętrze mogło być dwukondygnacyjne, złożone z obejścia i nawy centralnej. Podobnie ukształtowane kaplice, zbudowane w końcu XIV i w XV wieku zachowały się w Koszalinie, Darłowie i Słupsku. Dwie pierwsze nosiły wezwanie św. Gertrudy, trzecia była pod wezwaniem św. Jerzego. Wieloboczne kaplice znajdowały się również w Wołogoszczy (obecnie Wolgast), która była stolicą wschodniej części Księstwa Pomorskiego, oraz w Pyrzycach. Obie budowle rozebrano w XVII wieku. Kaplica w Goleniowie powstała najprawdopodobniej w XV wieku, być może na miejscu drewnianej budowli, będącej świątynią słowiańskich mieszkańców przedmieścia Wiku.

C.d. załącznik nr.1

12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu

Kościół św. Jerzego, znany z przekazów źródłowych sprzed 1945 roku, jako budowla w konstrukcji ryglowej, założona na planie prostokąta z trójbocznym zamknięciem partii wschodniej, zbudowany został w latach 1722-1725 na miejscu średniowiecznej kaplicy. W źródłach pisanych z XVIII i XIX wieku odnotowany jest kościół św. Jerzego, natomiast dokumentów dotyczących kaplicy średniowiecznej brak. Budowla znana jest natomiast z opracowań historyków niemieckich (Berghausa, Kratza, Lemckego), którzy określają ją jako kaplicę szpitalną św. Jerzego wzniesioną w średniowieczu na przedmieściu Goleniowa, zwanym Wikiem. Na terenie tego przedmieścia usytuowana była słowiańska osada, założona dużo wcześniej niż miasto, lokowane w 1268 roku na prawie magdeburskim. Kaplica św. Jerzego miała też być kościołem parafialnym dla słowiańskich mieszkańców wiku do czasów reformacji. Losy kaplicy po 1534 roku, kiedy nastąpiła zmiana religii katolickiej na luterzańską, są nieznane. Historycy sądzą, że została zniszczona pożarem w 1686 roku i przez blisko 40 lat pozostawała w ruinie. W 1722 roku, na miejscu ruiny, z inicjatywy władz miejskich zaczęto budowę nowego kościoła w konstrukcji szkieletowej. Kościół od tego czasu był filią fary miejskiej p.w. św. Katarzyny i pozostawał pod patronatem magistratu Goleniowa. Od 1742 roku pod patronatem królewskim. 23 marca 1790 roku wiosenna wichura zerwała dach kościoła i zniszczyła szczyt zachodni. Koszty naprawy wyceniono na 60 talarów i 10 Gr. Rok później, po zebraniu pieniędzy, kościół odbudowano wg. projektu mistrza budowlanego Meyera. Postawiono nowy dach, wymurowano szczyt i naprawiono ramy okien.

C.d. załącznik nr 1

14. Kubatura -	15. Powierzchnia użytkowa -	16. Przeznaczenie pierwotne Kościół filialny	17. Użytkowanie obecne Nie użytkowany
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja Do lipca 2004 roku, kościół św. Jerzego znany był jedynie z fotografii sprzed 1945 roku, z ryciny Lubinusa z około 1618 roku oraz z przekazów źródłowych z XVIII i XIX wieku. W 1945 roku został bowiem spalony i rozebrany, a teren wokół dawnego kościoła zamieniono na park. W lipcu b.r. odkryto fundamenty prostokątnej budowli nowożytnej, a w jej obrębie fundamenty ośmiobocznej budowli gotyckiej. Archeolodzy z Pracowni Archeologicznej ze Szczecina przeprowadzili badania, a mgr. inż arch. Tatiana Balcerzak ze Szczecina wykonała projekt zabezpieczenia i eksponowania ruiny. W projekcie zakłada się pozostawienie "in situ" fundamentów kaplicy i kościoła, po wyrównaniu i zabezpieczeniu murów. Brzegi wykopu projektuje się wytarasować w formie skarp z dojściem do poziomu fundamentów od strony zachodniej.		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) Kamienny mur fundamentów w części zachodniej zachowany jest w stanie dobrym. Kamienie ułożone są ściśle i są ze sobą mocno zespolone. Kamienie w ścianie północno zachodniej ułożone są luźno i częściowo są przemieszczone. Kamienie fundamentu ściany południowej, południowo wschodniej i wschodniej są wybrane. Środek kaplicy łącznie z kryptą pod częścią wschodnią jest obecnie zasypany ziemią. Ceglane mury budowli nowożytnej mają nierówną koronę i ubytki w licu. Posadzki są zachowane we fragmentach.	
		20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie Należy dokończyć badania i zrealizować projekt zabezpieczenia i ekspozycji obiektu.	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

24. Uwagi różne

nr inw. 990/2004 Nr. rept. 49.942-49.995

25. Opracował

tekst mgr. Kazimiera Kalita Skwirzyńska XII 2004 r.
imię, nazwisko, data, podpisplany, rysunki Pomiar geodezyjny wykonany przez "Kwadrat" S.C. ze Szczecina
imię, nazwisko, data, podpiszdjęcia fotogr. mgr. K. Kalita Skwirzyńska, XII 2004 r.
imię, nazwisko, data, podpis

miejsce przechowywania negatywów

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSK

22. Biblioteka

- H. Berghaus, Landbuch von Pommern und Rugen. II Th, Bd. V. Ab. 1, Stettin 1872, s. 795-811
- L. W. Brüggemann, Ausführliche Beschreibung... Stettin 1779. Th. 1, Bd. II, s. 174-176
- Deutsche Stadtebuch, Berlin 1939 s. 169
- G. Kratz, R. Klempin, Die Städte der Provinz Pommern. Berlin 1865. s. 157. 159.
- H. Lemcke, Die Bau und Kunstdenkmäler des Regier.... Stettin H. IX. Der Kreis Naugard. Stettin 1910. s. 191
- Unser Pommerland 21 Stettin 1936, s. 321, 355

23. Źródła ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

- Widok miasta i kaplicy od strony południowej wg. Mapy Lubinusa z około 1618 roku.
- Foto południowej i zachodniej elewacji kościoła wg. stanu z okresu międzywojennego z: "Goleniów. Goleniów w starej fotografii". Szczecin 1999, s. 23, 52.

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

27. Załączniki

4

1. Miejscowość GOLENIÓW	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) Kaplica i kościół św. Jerzego	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) C.d. p. 12
----------------------------	---	--

C.d. p. 12.

Po północno zachodniej stronie kościoła wydzielono cmentarz, na którym pozostawiono stare okazy drzew dębowych. W 1792 roku mistrz browarski Lebender ufundował dla siebie i rodziny (dla 3-4 osób) empore, którą zgodnie z kontraktem, usytuowano obok ambony i stall dla wdów po pastorach, w pobliżu wejścia w ścianie północnej. W 1806 roku, po zajęciu Pomorza i Goleniowa przez wojska napoleońskie, kościół zamieniono na magazyn, a następnie lazaret. Na skutek tego wnętrze zostało totalnie ogołocone i zniszczone. Po wycofaniu się wojsk francuskich kościół przez 10 lat pozostawał opuszczony. Dopiero w 1819 roku miejski mistrz budowlany Krause oszacował odbudowę kościoła na sumę 449 talarów. Wykonanie projektu i kosztorysu zlecono w 1821 roku mistrzowi budowlanemu Juterbock ze Stargardu. Mistrz nie wywiązywał się ze zlecenia z uwagi na brak środków. Po zebraniu wystarczającej kwoty w 1825 roku kościół wyremontowano oddając go do użytku wiernym w 1826 roku. We wnętrzu wykonano dwie dodatkowe empory: tzw. "Wikowy chór" i "Miejski chór" z 41 miejscami siedzącymi. Oprócz tego w kościele była empora Lebendera z 4 miejscami siedzącymi, którą przejął radny Sydow. W nawie pod emporami było 20 miejsc siedzących, a naprzeciwko nich dalsze 129 miejsc. Stare organy, z uwagi na zniszczenie rozebrano, a nowe ufundowano w 1845 roku. Fundusze na ten cel uzyskano m.in. ze sprzedaży dwóch drzew dębowych z cmentarza. W 1847 roku naprawiono dach za kwotę 165 talarów. W 1865 roku do kościoła dobudowano zakrystię, wznosząc ją, tak jak kościół, w konstrukcji ryglowej. Drewno na budowę dostarczyło miasto. Nie było ono dobrej jakości i już w 1870 roku powstały uszkodzenia. Plac wokół kościoła od średniowiecza był terenem pochówków. Do 1821 roku używany był przez miejscowych mieszczan na zasadzie wieczystego użytkowania, co nie przynosiło kościołowi większych dochodów. Od 1822 roku wprowadzono opłaty za pochówki. W 1858 roku teren cmentarza powiększono, a w 1866 roku ogrodzono go kamiennym murem. W tym samym roku cmentarz poświęcono. Z uwagi na to, że w kościele św. Jerzego nie było dzwonu, opłaty podzwonne płacono kościołowi św. Katarzyny. Z inwentarza H. Lemckego z 1910 roku wynika, że we wnętrzu znajdował się model fregaty z 1800 roku, świecznik typu "korony" mosiężny, dwunastoramienny z XVIII wieku i mosiężne lichtarze o formach charakterystycznych dla schyłku XVII wieku. Pozostałe elementy wystroju takie jak: ołtarz, ambona, stalle, organy i ławki pochodziły z XIX wieku. W okresie międzywojennym kościół musiał być remontowany na co wskazuje betonowa opaska zachowana po zewnętrznej stronie ceglanego muru.

C.d. p. 13

Kościół nowożytny.

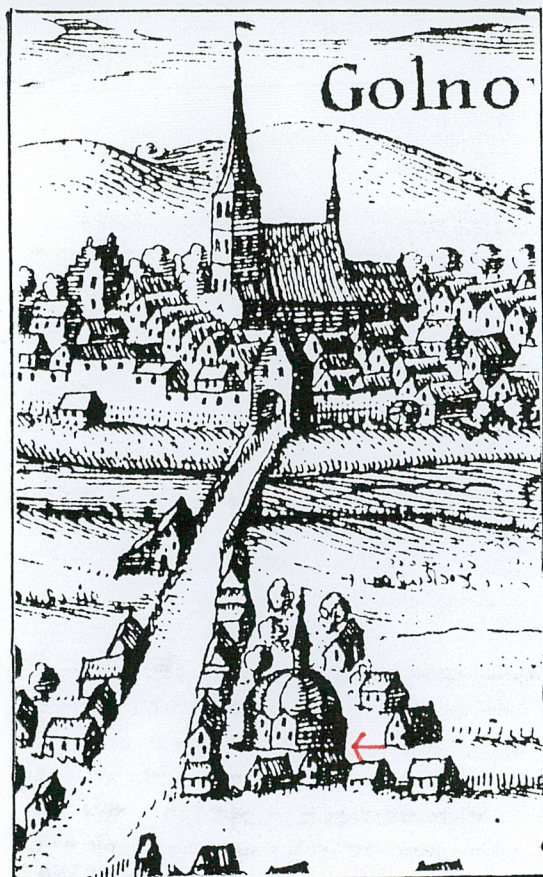
Zachowany w formie niskich murów obwodowych, o wysokości 6-7 warstw cegieł biegnących po zewnętrznej stronie fundamentów kaplicy gotyckiej. Mury o szerokości 70 cm w ścianie zachodniej i 50 cm w ścianach południowej i północnej, wzniesione są z cegły ceramicznej o zróżnicowanych wymiarach i wiązaniu. Jest możliwe, że cegły dużego formatu użyto wtórnie z rozebranych elewacji kaplicy gotyckiej. W części wschodniej mury oparte są na fundamentach gotyckiej kaplicy.

C.d. załącznik nr 2.

Wkładkę założył: mgr. Kazimiera Kalita Skwirzyńska XII 2004 r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: WUOZ w Szczecinie

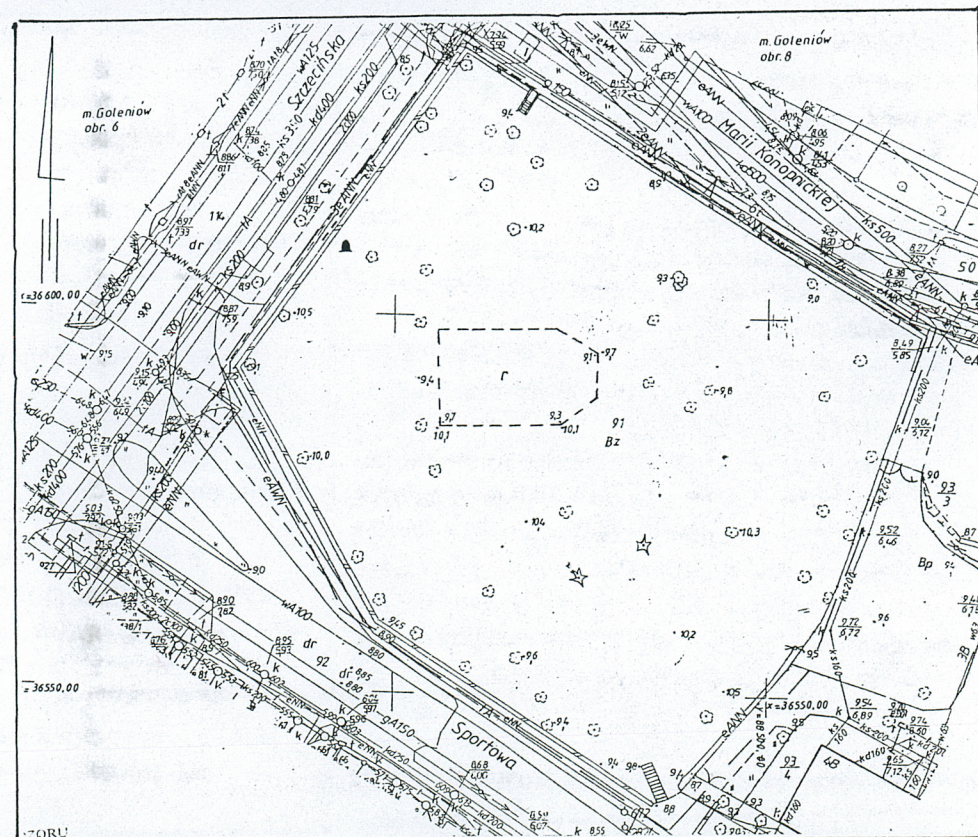
Widok kaplicy gotyckiej wg. ryciny z ok. 1618 roku

Południowa elewacja kościoła wg. foto sprzed 1945 roku

Zachodnia elewacja kościoła wg. foto z okresu międzywojennego

Plan sytuacyjny

1. Miejscowość GOLENIÓW	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) Kaplica i kościół św. Jerzego	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) C.d. tekstu, foto
-----------------------------------	--	--

C.d. p. 13

Mury tworzą zarys budowli salowej, prostokątnej z trójbocznym zakończeniem części wschodniej o wymiarach 12,80 x 21 m. Przy zewnętrznych narożnikach ściany wschodniej widoczne są kamiennie ceglane fundamenty przypór. W południowo wschodniej ścianie prezbiterium widnieją dwa ceglane stopnie schodów. Poprzedza je posadzka ułożona z cegieł. Schodki prowadziły do wnętrza przyległej zakrystii, z której pozostała ceglana posadzka oraz fragment fundamentu muru zachodniego. W ścianie południowej widoczne są: płytka nisza oraz filarek będący prawdopodobnie podstawą empory. Na osi ściany zachodniej zachowały się ościeża wejścia ze sfazowanymi krawędziami uskoków, a po stronie wewnętrznej zachowały się gniazda po belkach drewnianych stanowiących podwalinę pod emporę organową. Po zewnętrznej stronie murów biegnie betonowa opaska. We wnętrzu pod częścią wschodnią znajduje się (obecnie zasypana) krypta o ścianach zbudowanych z cegły ceramicznej. Wnętrze krypty było wentylowane kanałem przebitym przez mur ściany wschodniej kościoła. Przy ścianie zachodniej zachowane są fragmenty posadzki z cegieł.

Kościół wzniesiony w XVIII wieku w konstrukcji szkieletowej z wypełnieniem z cegły ceramicznej, reprezentował typ nowożytniej budowli charakterystycznej dla wiejskich obszarów Pomorza. Był skromną budowlą bez wieży, jedynie z niewielką sygnaturką w zwieńczeniu szczytu zachodniego.

Fundamenty kaplicy gotyckiej

Fragment ceglanej elewacji kaplicy gotyckiej

Wkładkę założył: mgr. Kazimiera Kalita Skwirzyńska, XII. 2004 r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: WUOZ w Szczecinie

Fundamenty kaplicy gotyckiej

Fragment fundamentu kaplicy gotyckiej

Widok ogólny na wnętrze kościoła z XVIII wieku

1. Miejscowość
GOLENIÓW

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)
Kaplica i kościół św. Jerzego

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
foto

Zachodnia część kościoła z XVIII wieku

Wschodnia część kościoła z XVIII wieku

Fragment muru zachodniego

Wkładkę założył: mgr. Kazimiera Kalita Skwirzyńska, XII. 2004 r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: WUOZ w Szczecinie

Mur ściany wschodniej

Posadzka zakrystii

Schody poprzedzające wejście do zakrystii

1. Miejscowość
GOLENIÓW

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)
Kaplica i kościół św. Jerzego

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
foto

Fragment muru ściany południowej

Wkładkę założył: mgr. Kazimiera Kalita Skwirzyńska, XII. 2004 r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: WUOZ w Szczecinie

Mur cmentarza od strony ul. Szczecińskiej

Kamień poświęcony pamięci zmarłych pochowanych na cmentarzu.